

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»** dedicated to the 25th
anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

III бөлім • часть III • part III

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, III б. 452 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть III. 452 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part III. 452 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 3. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМ МҰРАСЫ / АЛИХАН БУКЕЙХАН И ИДЕЙНОЕ НАСЛЕДИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Абдуразаков М.Ф., Эрланулы Даулет А. БУКЕЙХАН КАК УЧЕНЫЙ-ИСТОРИК И ЭНЦИКЛОПЕДИСТ	3
Абдикарим Н., Солтан М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ОБРАЗЫ ИДЕЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ	5
Алдабергенов М. КАЗАХСТАНСКОЙ НАУКЕ ПОМОЖЕТ УЧЕНИЕ АЛЬ-ФАРАБИ	8
Алтаев А.Ш. А.Ж. АЛЬ-МАШАНИ ВЫДАЮЩЕЙСЯ КАЗАХСКИЙ УЧЕНЫЙ, ПИСАТЕЛЬ, ПЕДАГОГ	10
Аршабеков Т.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫ.	13
Ахмадиева Қ.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШОРДА: МЕМЛЕКЕТТІЛІК ЖӘНЕ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ	16
Әбдуәлиұлы Б. АҚЖАН ӘЛ-МАШАНИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ СӨЗ СЫРЫНА САЯХАТ.	19
Әбжаппарова Б.Ж. А. ӘЛ-МАШАНИДІҢ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ	22
Әлменбетова У.А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІНДЕГІ ЗИЯЛЫ ТҮЛҒАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫ.	24
Байдалы Р.Ж., Кабульдинов З.Е. АЙДАРХАН ТҮРЛЫБАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҚЫЗМЕТІ	28
Бейсенбекова Н.А., Химади М.С. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	31
Дүкенбаева З.О., Шабамбаева А.Г. АҚЖАН МАШАНИ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КАЗАХСТАНСКОЙ ШКОЛЫ ГЕОМЕХАНИКОВ	33
Дүкенбаева З.О., Байдалы Р.Ж. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ	46
Дукомбайев А.Т. ВКЛАД А. БУКЕЙХАНА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСКИХ ЗИМОВОК	48
Жумагулов Б.С. ЕЛІ ҮШІН ТУҒАН ЕР, ЖАНКЕШТІ КҮРЕСКЕР	55
Имангалиев А.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШ ЗИЯЛЫСЫ ҚОШКЕ КЕМЕҢГЕРҮЛЫНЫҢ «ҚАЗАҚ ТАРИХЫНАН» АТТЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕГІНЕН	62
Исенова Г. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН СТАТИСТ – ҒАЛЫМ	65
Kalenova T.S., Shaymerdenuly E. THE STATE BASES OF ALASH AUTONOMY	68
Кадырова Г.К., Хамитова С.Т. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.	70
Қалижанов У. ӘЛИХАН ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ	73
Қапашева А.Т. АХМЕТ БАЙТҮРСЫНҮЛЫНЫҢ ҮСТАЗДЫҚ ҚЫЗМЕТІ	75

Қара Ә., Талғатбек М., Дүкенбаева З.О. ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ	78
Қаратай Ш.Б. АХМЕТ ҚОРҒАНБЕКҰЛЫ БІРІМЖАНОВ – АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ	81
Мұқанова Г.Н. МҰХАМЕДЖАН ТЫНЫШПАЕВТЫҢ АЛАШОРДА ЖӘНЕ ҚОҚАН АУТОНОМИЯСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ	84
Мұсағалиева А.С. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ КОКП XX СЪЕЗІ	86
Наурызбаева Э.К. 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС ЖӘНЕ Ә. БӨКЕЙХАН.	89
Нугманова Г.М. АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ	92
Өскембаев Қ.С. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫ ҚАУЫМ ЖӘНЕ Ә. ЕРМЕКОВ	95
Сабанбаева Ж.М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ РЕСЕЙДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАСЫ	101
Сайлаубаева Н. Е. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІ	105
Сафиоллаева Г.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН – ҰЛТ ЖАНАШЫРЫ	108
Сұлтанов Қ. АҚҚАН ЖАРЫҚ ЖҮЛДЫЗДАЙ	110
Сыздық Б.К. ЛИДЕР-ҚЫЗМЕТШІЛІК ЖӘНЕ ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ҮЛГІСІ	111
Түрсүн Х., Вахдет Таракчы МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ТОЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ – АСА ҚҰНДЫ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ	114
Шаймуханова С.Д. ОТ ТОМСКА ДО СТЕПЕЙ САРЫАРКИ	117
Шаукенов Ж.А. К ПРОБЛЕМЕ ОБЪЕКТИВНОЙ ОЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ	102
Шотбакова Л.К. ВОПРОСЫ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ТРУДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИДЕРОВ АЛАШ	122
СЕКЦИЯ – 4. ЖАҒАҢДЫҚ САЯСАТТАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҰЛТ КӨШБАСШЫСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РӨЛІ / КАЗАХСТАН В ГЛОБАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ И РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ Н.А. НАЗАРБАЕВА	
Akbota Zholdasbekova, Punit Gaur KAZAKHSTAN-INDIA RELATION: CHALLENGES AND PROSPECTUS	126
Akhmedyanova D.K., Kurmashev A.K. CONCEPTUAL BASIS OF KAZAKHSTAN’S FOREIGN POLICY	128
Абдикаликова Д.Н. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФРАНЦУЗСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	131
Абенев Д.Е. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» - ПРОЕКТЫ В БУДУЩЕЕ	133
Абильмаликов К.К. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ФРАНЦИИ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ: КАЗАХСТАНСКИЙ ФАКТОР И ВОЗМОЖНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА	136
Айдарбекова Ұ.М. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН: БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	139
Аманжолов С.А. ИНТЕГРАЦИОННЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА	142

Ан Сан Хун ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ И КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	145
Ахметова Г.К. ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ	148
Әбішева М.М. ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ДІНДЕР ЛИДЕРЛЕРІНІҢ СЪЕЗІ – ЕЛБАСЫНЫҢ ИГІ БАСТАМАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ	150
Әмірғазин С.Т. ЕЛБАСЫ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҮҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНА ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АЙҚЫНДАМА	152
Berdagulova S. NEW ANTINUCLEAR INITIATIVE OF KAZAKHSTAN	155
Базарбекова Д. М. К ВОПРОСУ О МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ	157
Баймагамбетова А.А. ӘЛЕМДІК ЖАҢА ДАНУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯ	160
Баишев Ж.Н. СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА.	162
Бегалинова К. К., Ашилова М. С. РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА В СТАНОВЛЕНИИ НОВОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	165
Битұрсын Ғ.Ш., Калдыбаева О.С. МӘҢГІЛІК ЕЛ: ЖАҢА ДАНУ ДӘУІРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ	168
Битұрсын Ғ.Ш., Кенжина М.М. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РЕФОРМА – ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖАРҚЫН БЕЙНЕСІ	170
Дүйсен С.Ж. Н.НАЗАРБАЕВ ЖӘНЕ КСРО-НЫҢ ҮДІРАУЫ	173
Мәсімханұлы Д. ЕЛБАСЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ	178
Дүкенбаева З.О., Мұсабалина Г.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	181
Ерденбекова Ж.С., Мұратбекқызы Б., Молдашева А.М. ИНИЦИАТИВА Н.А. НАЗАРБАЕВА В СОЗДАНИИ ПЯТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ. 100 КОНКРЕТНЫХ ШАГОВ - РЕАЛИЗАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КУРСА РАЗВИТИЯ РК	184
Жаксыгельдинов Ж.Н., Орысхан Б., Шыныбеков Б.Ш. ИЗ ИСТОРИИ УСТАНОВЛЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РК И ЕС	185
Жеребцов И.Л., Таскаев М.В. КОМИ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПОСТСОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ РОССИИ	191
Жиенқұлова Л.Т. ЕХРО-2017 ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ	193
Иембекова М.О. ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә.НАЗАРБАЕВТЫҢ ТҮРКІ ЕЛДЕРІ БІТІМАҚТАСТЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ	196
Искакова К.Ы., Шалбаев Е.Ж. Н.Ә.НАЗАРБАЕВ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АТА-ЗАНЫНЫҢ ДАЙЫНДАЛУЫ МЕН ҚАБЫЛДАНУЫ ТУРАЛЫ	199
Какенова Г.М. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: 25 ЛЕТ БОРЬБЫ ЗА БЕЗЪЯДЕРНЫЙ МИР	202

Какимова М.Ш. ПРИНЦИПЫ ПРАВА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	205
Калиева М.Ш. ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА	211
Кенжеғали Ж.М., Кожирова С.Б. КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ ВОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ: ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ	213
Колесник А.А. ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ РК И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	217
Кусаинова А.К., Нургалиев Б.М., Амандыкова Л.К. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА	220
Марқабаева А.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ТҮРЛІ ТАРИХИ ДӘУІРЛЕРДЕГІ ҰЛТ КӨШБАСШЫЛАРЫ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	223
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ	226
Nuriddenova A. CONNECTING EURASIA: KAZAKHSTAN'S PLACE IN CHINA'S "SILK ROAD ECONOMIC BELT" PROJECT	228
Набиев С.Т. НҮРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ИДЕОЛОГЫ ЖӘНЕ СТРАТЕГІ	232
Наумов Д.И., Килыбаева П.К. БЕЛОРУССКО-КАЗАХСТАНСКОЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	235
Нурпенсова Э.Т. БАШҚҰРТ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ	239
Панияз Т.П., Панияз А.П. ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	242
Рабазанов Н.А. «ЕВРАЗИЙСТВО» - КАК ФУНДАМЕНТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	245
Serikbayeva A.T., Asma Najib DEVELOPMENT OF KAZAKHSTANI RELATIONS WITH AFGHANISTAN AT THE PRESENT STAGE	247
Садықов Т.С. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ-ҚОҒАМДЫҚ БІРЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ	249
Сарсембаев М.А. ПРАВОВАЯ ОСНОВА БАЗ ДАННЫХ В КАЗАХСТАНЕ, ЕАЭС И ЕС ПО АНАЛИЗУ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	252
Сәтбай Д.Я. «НЕВАДА-СЕМЕЙ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АНТИЯДРОЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ	258
Смағұлов Н.Б. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ	261
Смағұлова Г.М., Тулеуова Б.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ	268
Сыздықов С.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ САЯСИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҒЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	271

Тиштибекова Ш. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	277
Хасанов М.Ш., Петрова В.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	280
Шашаев Ә.К. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ ЕЛІМІЗДІҢ ТҮТАСТЫҒЫНЫҢ ТҮҒЫРЫ	283
СЕКЦИЯ – 5. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ / КЛЮЧЕВЫЕ ВЕХИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НЕЗАВИСИМОЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
Abdrakhmanova G.S. ACTIVITY OF SHANGHAI ORGANIZATION OF COLLABORATION	286
Айтжанова Д.Н. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И МОЛОДЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА	288
Акылбаева И.М. СУВЕРЕНИЗАЦИЯ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УСТРОЙСТВА	292
Алтаев А.Ш. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ	294
Артықбаев Ж.О. «ҚАЗАҚ» ҰҒЫМЫ МӘҢГІЛІК ЕЛ ИДЕЯСЫНЫҢ АЛТЫН ӨЗЕГІ	298
Ауанасова А.М., Нурпеисов Е.К. ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЕ СИМВОЛЫ КАЗАХСТАНА В РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	303
Айзатуллова А.Ш. ИСТОРИЯ: СОВЕТСКАЯ АВИАЦИЯ В НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	306
Әбікенов Ж.О. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЭТНОСАЯСИ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	308
Акмадиева Г.П. ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕГІ РЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ	308
Әбікенова С.М. ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҮЛГІСІ: БҮГІНГІ ЖОҒАРЫ САЯСИ МӘДЕНИЕТ КЕЛІСІМІ	310
Әділбеков Н. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	313
Баудиярова К.Б., Исаева А.И. ОТРАЖЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СЕМЬИ НА ЕЕ БЛАГОПОЛУЧИИ В КАЗАХСТАНЕ	316
Бегалинова К. К., Бегалинов А.С. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ КАЗАХСТАНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ	319
Бекжанова М., Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ТІГІЗЕН ӘСЕРІ	322
Бимақанова З.Ш., Тленчиева А.А. ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ БОЛУ	324
Болатова Қ.Б. ҚАЗАҚСТАН ЕГЕМЕНДІ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ ӨМІРІ	327
Даркенов Қ.Ғ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АССАМБЛЕЯНЫҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ	330

Екібаев Р.Ж. ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫС Өңіріндегі Әлеуметтік-Экономикалық Өзгерістер	333
Еришева Т.А., Башпаева К.Ж., Шаржанова Н.К. СПОСОБЫ «ВООРУЖЕНИЯ» ОТЕЧЕСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖИ ИДЕЕЙ «МӘңгілік Ел»	335
Ескеева М.Қ. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫН ДАМУДЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	338
Жетібаев К.М., Исаев М.С. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚУНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІНІҢ МӘНІ	341
Жұмабеков Ж.А. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТАРИХЫНАН	345
Жүзтаева Б.Н. ҚАЗАҚСТАН - ӘЛЕМ МОЙЫНДАҒАН ЕЛ	347
Иманбаева А.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	350
Ковальская С.И. ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕКАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ	353
Косжанова Г.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТЕРІНІҢ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	355
Қалиев Н. ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ САЯСИ ЖҮЙЕСІ: САПАЛЫҚ ТҮЗІЛІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	357
Кошман Т.В. К ВОПРОСУ О КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ	362
Көмеков Б.Е., Талғатбек М. КИЕЛІ ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫ - ҰРПАҚТАР ҮНДЕСТІГІНДЕ	365
Қабылшаев К.И. ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТЕМІРЖОЛДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕР	367
Қанғабыл І. К. ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	373
Қасабекова А.И. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОҒАМДЫҚ - ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ЖЕТІСТІКТЕРІ	375
Мишина И.А., Цыренова М.Г. МНОГОУРОВНЕВЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИСТОРИИ (опыт Российской Федерации)	378
Нестуля А.А., Нестуля С.И. ЛИДЕРСТВО-СЛУЖЕНИЕ КАК УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ КАЗАХСТАНА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	382
Ниязбаева А.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ГОРНО-МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИМ КЛАСТЕРОМ С ПОЗИЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА	385
Аяған Б.Ғ., Нурпеисов Е.К. ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	388
Нурмағанбетова М.С. СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ	391
Нұрымбетова Г.Р. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН: ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ.	394

Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДЕН ШЫҒУ БАҒЫТТАРЫ	397
Мукатаева А.К., Ногайбаева М.К. НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	401
Мусабалина Г.Т. КАЗАХСТАНСКИЙ ПУТЬ В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РК Н.А.НАЗАРБАЕВА	403
Рабазанов Н.А. ВАЖНОСТЬ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ КОНСТРУИРОВАНИИ И В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ	407
Сайлаубай Е.Е. «ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ»	410
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ.	414
Серік Ә.А. ЕХРО 2017- ЕЛ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ КҮШІ	416
Сыздық Б.К. ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ	419
Хасенова Ж.О. ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА)	425
Шаймуханова С.Д., Грудина В.В. ЛЕТОПИСЬ НЕЗАВИСИМОСТИ	427
Шаймуханова С.Д., Шарафиева А.М. ЧЕТВЕРТЬ ВЕКА НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА	429
Шаукебаев Ж., Өтешова А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОТАНДЫҚ ӨНІМДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ	431
Шаяхметов Н.У. ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ	433

қалыптасуындағы рөлі мен тәуелсіз мемлекетіміздің алдағы стратегиялық дамуына қосар үлесін мемлекет деңгейінде жоғары бағалаған жөн деп санаймыз.

Егеменді еліміздегі кезең-кезеңімен жүргізіліп жатқан құқықтық реформа тәуелсіз мемлекетіміздің стратегиялық даму бағытын айқындайтын құқыққорғау жүйесінің қызметін арттырып, құқыққорғау органдары қызметкерлеріне көптеген жауапкершілік пен міндеттер жүктейді. Сондықтан өркениетке жету жолындағы жауапкершілік пен міндеттер құқыққорғау органдары қызметкерлерінің мол тәжірибесі мен кәсіби біліктілігін жетілдіруге арқау болады деген сенімдемін.

Әдебиеттер тізімі:

1 Назарбаев Н.Ә. «Жаңа онжылдық-Жаңа экономикалық өрлеу-Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан халқына жолдауы. - Егемен Қазақстан. 2010 жыл.

2 Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1995ж.

3 Қазақстан Республикасының «Тәуелсіздік күнін мерекелеуге байланысты рақымшылық жасау туралы» Заңы, №113. 9 қаңтар, 2006 жыл.

Дүйсен С. Ж.

Н.НАЗАРБАЕВ ЖӘНЕ КСРО-НЫҢ ЫДЫРАУЫ

Бірқатар саясатшылардың пікірінше КСРО-ның құлауы орасан зор драмалық күрделі құбылыс болып есептеледі. Өйткені 74 жыл бойы әлемдік дамудың барысына ықпал еткен, өз жерінде 250 миллион халықты біріктірген әлемнің алтыдан бір бөлігін иеленген алып мемлекеттің бір мезетте құлауы дүниежүзі елдері үшін күтпеген оқиға болды.

Содан бері алыс-жақын шетелдерде және Қазақстанда КСРО-ның ыдырауы тарихы, оның себептері және сол тұстағы саяси қайраткерлердің рөлі қоғамдық ғылымдар тарапынан көп пікірталас тудыратын және әлі талай уақыт талқыланатын мәселе болып қала береді.

Осы оқиғаның тарихи куәгері және белсенді қатысушысы Н.Ә.Назарбаев өзінің 1996 жылы шыққан «Ғасырлар тоғысында» кітабында әлемдегі алып мемлекеттің күйреуі себептері мен одан шығатын қорытындылар туралы өзінің салмақты пікірін баяндағаны белгілі [1,8-96].

«КСРО-ның ыдырайтыны 80 жылдардың аяғына қарай белгілі бола бастады. 1989 жылдың өзінде-ақ КСРО-ны конфедерация қағидалары негізінде өзгертудің нақты көріністері байқалды. Алайда ол жүргізілмеді. Осыдан соң КСРО құрамындағы республикалар өздерінің бөлінетіндігі жайлы неғұрлым батыл мәлімдей бастады. Сондықтан КСРО-ны жайлаған ауыр саяси дағдарыс, одақтың аса ауыр жағдайда ыдырау процесі саяси жүйені реформалауды қажет етті»-деп пайымдайды белгілі қазақстандық тарихшылардың бір тобы [2,117].

Қазақстанның көрнекті мемлекет қайраткер, саясаттанушы ғалым, әрі сол кездегі оқиғалардың куәгері Қуаныш Сұлтанов: «...Өткен ғасырдың 80-90-шы жылдары сол кездегі Кеңес Одағы кеңістігі қайшылыққа, қоғамдық ағыстардың толқынына толы болды»-деп сипаттайды [3,72].

Сол аласапыран тұста Кеңес Одағындағы 15 одақтас республиканың бірі-Қазақстанның басшысы (1989 жылдан бастап-авт) қызметін атқарып және алып империяның ыдырау сәтіндегі саяси үрдістердің белортасында жүріп белсенділігімен көзге түскен Н.Ә.Назарбаевтың сол кездегі қызметі отандық және шетелдік қоғамтанушы ғалымдар тарапынан үлкен қызығушылық тудырды [4,65-66].

Н.Ә.Назарбаевтың ғұмырдерегін, саяси қызметін зерттеген ресейлік ғалым О.И.Видова «Қазіргі күні Нұрсұлтан Назарбаев туралы көп жазылуда. Оның жеке басы жан-жақты бағалануда. Оның қызметі әлемдік қауымдастықтың назарында. Саясаткерге қойылатын талап осындай. ... Кеңестік Қазақстанда Нұрсұлтан Назарбаев мемлекеттегі басшы қызметтердің бірін алды. Осы тұрғыда шын мәнінде оның Достастық елдерінің көптеген басшыларынан айырмашылығы да аз. Олардың барлығы да бұрын коммунистер болған, алайда Нұрсұлтан Назарбаев қана өзінің өткенінен үялмайды, керісінше өзі өткен партиялық мектептің қабілетін барынша көрсетуіне, жаңа мүмкіншіліктерді ашуына жағдай жасағандығын жасырмайды. Нәтижесінде ол саяси және мемлекет қайраткерінің иығына орасан зор міндет пен тыныш өмір сүруге мүмкіндік бермейтін жауапкершілік жүктелетінін де ұқты»-деп жазады [5,347-348].

Кеңестік Қазақстанның тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 1990-1991 жылдардағы саяси қызметіне тоқталғанда оның КСРО тағдырына, болашағына қатысты ой-пікірлеріне, іс-әрекетіне

тоқталмай кету мүмкін емес. Өйткені Нұрсұлтан Әбішұлы сол кезде тек Қазақ КСР-нің ғана емес, сол кездегі барлық Кеңес Одағы халықтарының тағдыры үшін толғана білетін, халық алдындағы парызын терең сезінетін мемлекет қайраткері ретінде көріне білді және 1991 жылғы «тамыз бүлігіне» дейін КСРО-ны сақтап қалу идеясын табанды және дәйекті түрде қолдады.

Бұған Н.Ә.Назарбаевтың 1991 жылдың оқиғаларына арналған еңбектері, сөйлеген сөздері, берген сұхбаттары айқын дәлел (Қараңыз. Назарбаев Нұрсұлтан: Елмен сырласу. 1-том. -Астана «Күлтегі» баспасы. 2008. 22,23,47,86,106,124,142,171,222,224, 240 беттерде).

Мәселен, 1991 жылы 9 ақпанда өткен ҚКП ОК-нің 3-ші Пленумында сөйлеген сөзінде Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқын елдегі жағдайдың шиеленісіп келе жатқандығын ескеріп және КСРО құрамындағы республикалардың егемендігін орнықтыра отырып одақтық мемлекеттің ыдырауына жол бермеу үшін Одақты жаңарту идеясын қолдауға шақырды [6,22].

Бірнеше күннен кейін өткен Қазақ ССР Жоғарғы Советінің сессиясында сөйлеген сөзінде Н.Ә.Назарбаев осы мәселеге қайта оралып: «Одақтың күйреуі республикалардың шаруашылық потенциалының қожырауына апарып соқтырады, бізді экономикалық, әлеуметтік және мәдени дамуды көптеген жылдарға кейін серпіп тастайды, шетелдік әріптестердің бізге деген сеніміне, дүниежүзілік қоғамдастық елдерімен байқалып отырған ынтымақтастыққа біржолата селкеу түсіреді. Және де, таяудағы болашақта біздің адамдарымыздың лайықты өркениетті, дәулетті өмірі үшін жағдай жасалады деген үміт-сенімді мүлдем үзеді. Қазір әрбір күн, әрбір сағат қымбат. Еліміздің (яғни, сол кездегі КСРО-авт) бірлігін сақтап, қорғаудың уыстан шығып бара жатқан мүмкіндігінен айрылуға болмайды. Біздің балаларымыз мұны кешірмейді»-деп пайымдады [6,38].

Н.Ә.Назарбаев КСРО-ны жаңа формада сақтап қалу жолында күрескенде коммунизм идеясына көзсіз сеніп, оны қызғыштай қорғағаннан емес халықтың тағдырын, әл-ауқатын күйзелтіп алмауды, елді экономикалық ауыр дағдарысқа ұрындырмауды, көпұлтты мемлекет ішінде ұлт араздығын болдырмауды көздеді.

Бұған дәлел Н.Ә.Назарбаевтың 1991 жылы 2 наурызда еліміздің телекөрермендерінің сұрақтарына берген жауабы айқын дәлел. Қазақстан басшысы: «...Өзіміз негіз еткен біртұтас идеологияға келсек, турасын айтқанда, бүгінгі таңда идеологияда ондай бірлік жоқ. Қоғамымыз дамуының қазіргі кезеңіндегі коммунистік идеология да бой көрсетіп отыр дей алмаймын»-дей келе баршаға ортақ нәрсе тек экономика соны сақтап, соны негіз етуге күш салу қажеттігіне назар аударды [6,46]. Қазақстан Президенті КСРО-ны «іріп-шіріген империялық одақ» деп атады [7,41]. Бір ескеретін жәйт, ол кезде империя құрамында болған республикалардың саяси басшылары аузынан мұндай салыстырмалы теңеу сирек кездесетін еді.

Н.Ә.Назарбаев 1990 жылы және 1991 жылдың ортасына дейінгі кезеңде табанды түрде КСРО-ны бұрынғы формасында сақтау жолында күресіп, ал одан кейін ол мүмкін болмаған кезде жаңа Одақтық шартқа тездетіліп қол қойылуды жақтады.

1990 жылы желтоқсанда, жаңа Одақтық шартты әзірлеу жөніндегі жұмыс тығырыққа тірелгенде, төрт республика-Ресей, Украина, Белоруссия және Қазақстан Тәуелсіз Мемлекеттер Одағын құру жөнінде тұңғыш рет бастама көтерді. Орталықтың сындарлы жүйесі жоқ саясаты оларды М.С. Горбачевтің тікелей өзіне мәлімдеме жасауға мәжбүр етті. Олар құжатқа қол қою одан әрі созыла беретін болса, Шартты орталықтың қатысуынсыз-ақ бекітетін мәлімдеді [7,45]. Өйткені қауіпті салдарларға апарып соғуы мүмкін «орталықтан безу» үдерісі тоқтаусыз жүріп жатты. Қазақстан басшысы белсенділік танытып КСРО Президенті М.С.Горбачев егер қол қоюды кешіктіретін болса, республикалар (яғни қосылуға келісім бергендері-авт) жаңа Одақтың өзегі болуға және «Орталықтың» қатысуынсыз шарт жасауға өздері әзір екенін ашық мәлімдеді. Бұл М.С.Горбачевті бірігу процесінің мазмұны мен қарқынына қатысты өз айқындамасын қайта қарауға және оны жандандыруға мәжбүр етті [8,231].

М.С.Горбачев (1990 жылы наурыздан КСРО Президенті) бастаған Кеңес Одағының басшылығы оны сақтап қалу жолында бірқатар әрекет жасады. Ол КСРО-ны реформалау жолын ұсынып, енді «Егеменді Мемлекеттер Одағы» деген атауға тоқталады [6,45].

1991 жылы 17 наурызда одақтық референдум өткізіліп, КСРО азаматтарына «Сіз ССР Одағын тең праволы егеменді мемлекеттердің Одағы ретінде сақтау қажет деп санайсыз ба?» деген сауал қойылды. Кеңес Одағында референдумға қатысқандардың 76,4 пайызы КСРО сақтауды жақтап дауыс берді [9,186].

Тарих М.С.Горбачевті реформатор болғанын мойындады, дегенмен оны іске асыруда дәйексіз болғанын да көрсетті. М.С.Горбачев одақтас республикалардың шынайы тең құқылы одағын емес,

сәл демократиялық өзгерістермен бүркемеленген мемлекетті сақтап қалғысы келді. Ол негізгі билікті бұрынғыдай уысынан шығармауды, яғни авторитарлық жолмен басқаруды ойластырады [10,120-121].

1991 жылдың көктемі мен жазында Ново-Огарево (Мәскеуден 35 шақырым жерде орналасқан үкімет резиденциясы-авт) елді мекенінде М.С.Горбачев, Б.Н.Ельцин және одақтас республикалар басшылары арасында тарайын деп тұрған Кеңес Одағын қалай сақтап қалу мәселесі бойынша келіссөздер жүрді. Нәтижесінде «9+1» формуласы деп аталған, яғни 9 республика (Латвия, Литва, Эстония, Грузия, Армения, Молдовадан басқалары) және Орталық (яғни КСРО Президенті М.С.Горбачев «Орталықты» бейнеледі-авт) арасындағы қарым-қатынастың негіздері туралы Келісімге қол қойылды. Құжатта келісім беруші республикалар жалпы одақ күзіретіне қорғаныс, қаржы, ішкі істер, ішара салық және әлеуметтік қамсыздандыру мәселелерін беруге келісті. Ал негізгі билік мәселелері республикалар құзырына қалдырылды [9,188].

Қазақстан басшысы 1991 жылғы «тамыз бүлігіне» дейін жаңа Одақты конфедерация түрінде құруды батыл жақтады [7,30].

КСРО Президенті М.С.Горбачев Қырымда кезекті еңбек демалысын өткізіп келген соң 1991 жылы 20 тамызда Орталық пен республикалар бірігіп жаңа одақтық шартқа қол қоюға тиісті болды [10,118-119].

Ол бойынша КСРО өмір сүруін тоқтатып, оның орнына тәуелсіз мемлекеттердің федерациясы дүниеге келуі тиіс еді. Бірақ бұл жоспар да іске аспай қалды.

Н.Ә.Назарбаев жоғары басшылық құрамында жүріп М.С.Горбачев реформаларын қолдауымен қатар оның саясатындағы кемшілікті батыл сынап отырды. Н.Ә.Назарбаев жаңа одақ еріктілік негізде құрылу керектігін ашық мәлімдеді. Жұрттың бәрін Одаққа арқандап сүйреудің қажеті жоқ екенін қолдады. Мәселен, Балтық бойының үш республикасы-Латвия, Литва, Эстония КСРО-дан шығатынын мәлімдегенде, Қазақстан басшысы бұл республикалар халықтарының ерік білдіруіне, жоғары өкімет органдарының шешімдеріне құрметпен қарауды жақтады. «Ниет білдірген-білдірмегеніне қарамастан, Одаққа күштеп тартудың қажеті жоқ» -деп көрсетті Қазақстан басшысы [6,47].

Сөйтіп 1991 жылы қыркүйектен бастап КСРО енді 12 республикадан тұратын болды. Қазан айында сегіз республика Экономикалық қоғамдастық туралы шартқа қол қойғандармен Одақтың ыдырау үдерісі жалғаса берді.

1991 жылы қарашада Ново-Огаревада жеті республика (РФ, Беларусь, Әзірбайжан, Қазақстан, Қырғызстан, Түркіменстан, Тәжікстан) Егеменді Мемлекеттер Одағын құру туралы уағдаласып жылдың аяғына дейін жаңа одақтық шартқа қол қоймақшы болады.

Бірақ 1 желтоқсанда Украинаның референдум нәтижесі бойынша тәуелсіздігін жариялауы, яғни Одақтан бөлініп шығуы КСРО-ның енді сақталуы мүмкін еместігін нақты көрсетті. Украинаның бөлінуі ол кезеңде бұрынғы кеңестік федерациядағы республикалардың экономикалық байланыстарының береkesін біржола кетіру болып табылатын еді.

Тарих ғылымдарының докторлары Б.Ф.Аяған мен Ә.М.Ауанасованың пайымдауларына Н.Ә.Назарбаев 1990-1991 жылдары мемлекеттік (тіпті кеңестік үлгідегі) аппаратты бірден қиратуға қарсы болды. Мемлекеттік құрылысты өзгертуде асығыс шешім қабылдап «оңға» немесе «солға» бірден ұрыну қауіпті деп білді. Ондай жағдайда елде дағдарыс болып, қарапайым халықтың жағдайы қиындауы мүмкіндігін ойлады. Сондықтан Нұрсұлтан Әбішұлы сол қысылтаяң шақта мемлекеттік құрылысты эволюциялық жолмен өзгертуді батыл жақтады [10,122].

Сонымен қатар Қазақстан халқының бүкілодақтық референдум кезінде егеменді мемлекеттердің Одағын сақтап қалуды жақтаған 94,1 пайыз берген қалауын да ескерді [6,240]. Саясатта болжағыштығымен, көрегендігімен ерекшеленген Н.Назарбаевтың сол кезде Одақ көлеміндегі беделі тез өсті. КСРО да өткізілген ресми емес мониторингте 20 үміткердің ішінде «алғашқы үштікке» ілінді. «Жыл адамы» деген атақ алды [10,111-112].

Қазақстан басшысына шетел баспасөзі де назар аудары бастады. 1991 жылы 21 қазанда «Файнэншл таймс» газеті Н.Ә.Назарбаевтың тұлғасына сол кездегі қызметіне жоғары баға берген мақала басты [10,113].

Шетелдік қайраткерлер арасында осы кезеңде Н.Назарбаевпен кездесіп, оның көзқарастары мен саяси қабілеттері туралы оң пікір қалыптастырған Ұлыбританияның экс-премьері Маргарет Тэтчер болды. Ол Токиоға лекция оқу сапарымен бара жатқанда Алматыға аялдап Қазақ КСР Президенті Н.Ә.Назарбаевпен кездесу өткізді. Н.Назарбаев М.Тэтчерге республиканың еркін нарықтық экономикаға бағыт алғанын айтып, өзінің бірнеше күн бұрын кеңестік Саяси Бюроның құрамынан шыққанын

және Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бірінші хатшысы қызметінен кеткенін айтады. «Президент мырза, сіз коммунизмнен «тэтчеризмге» беттеген сияқтысыз ғой», - деген пікір білдіреді М.Тэтчер [11,163]. Мұндай байыптама Қазақстан мен оның Президенті түскен жолды пайғамбарлық көрегендікпен сипаттау болып шықты деген пікір қосады ағылшын жазушысы Джонатан Айткен [11,163]. Әңгіме барысында КСРО-да болып жатқан саяси оқиғалар барысы мен олардан болуы мүмкін салдарлары және тығырықтан шығу жолдары туралы пікірлер алмасты [8,56-57].

КСРО республикаларының басшылары мен одақтың бірқатар қайраткерлері мен саясаткерлері Қазақстан басшысы Н.Назарбаевқа КСРО-ны күйреуден аман сақтап қалатын бірден бір тұлға ретінде үміт арта бастады. Оны КСРО президентінің орынбасары немесе үкімет басшысы ретінде көргісі келді. Бірқатар республика басшылары оны КСРО басшылығына ұсынуға да ниетті болды

Н.Ә.Назарбаевты КСРО-ның вице-президенттігіне Өзбекстан басшысы Ислам Каримов ұсынады. Бұл ұсынысты Қырғызстан, Тәжікстан, Түркіменстан және Татарстан басшысы М.Шаймиев те қолдайды.

М.С.Горбачев та бұл ұсынысты қолдап, Қазақстан басшысымен бұл мәселе бойынша ақылдасады. Н.Ә.Назарбаев бұл қызметке келер жағдайда өзінің тек «атқарушы» болмай міндетін толық атқаруға мүмкіндік беретін өзінің талаптарын мәлімдеген соң, бұл адамның «көнбіс орындаушы» болмайтынын түсініп, Кеңес елінің басшысы вице-президенттікке Г.И.Янаевты қоюға (ол 1990-1991 жылдары осы қызметті атқарды-авт) ұйғарады [12,138-140].

Ал КСРО Президенті М.С.Горбачевтің бұл таңдауы қандай қателікке ұрындырғанын кейін «1991 жылғы тамыз бүлігі» көрсетіп бергені көпшілікке мәлім.

Алғашқы кезде федерациялық құрылымды жақтаған Н.Ә.Назарбаев 1991 жылғы «тамыз бүлігінен» кейін КСРО-ны енді бұрынғы формасында сақтап қалу мүмкін еместігін түсінеді.

Ол енді республикалар арасында конфедерациялық шарт жасауды ұсынды. Н.Назарбаев тек бұрынғы 15 одақтас республикалар мүддесін ғана емес, «барлық республикалар дегенде ол өзін егеменді деп жариялаған немесе жариялағысы келетін автономиялы республикаларды да қосып айтты. Ол тек осындай жағдайда ғана республикалардың шынайы тең құқықтығына жететінін сезінді.

Қазақстан басшысы республикалар қадам басып отырған шарттық қатынастардан басқа болашақ Одақта ешқандай одақтық Министрлер кабинеті, ешқандай одақтық парламент болмауға тиіс екендігін 1991 жылы 26 тамызда Мәскеуде КСРО Жоғарғы Кеңесінің кезектен тыс сессиясында сөйлеген сөзінде ашып айтты. «Қазақстан ешқашан да бірде-бір аймақтың «айыл-тартпасы» болмайды, ешқашан да оның «кіші інісі» болмайды. Біз Одаққа тең праволармен және тең мүмкіндіктермен кіреміз» деп мәлімдеді [8,44]. Қазақстан басшысы өзгеретін мемлекет атауына да келісті. «Біз ССРО аббревиатурасына үйренгенбіз. Оны қалдырып, «Егеменді Республикалардың Ерікті Одағы» деп оқуды ұсынамын» деді [8,43]. «Тамыз бүлігінен» кейін КСРО-ның стихиялы түрде ыдырауын осы алып мемлекеттің алғашқы және соңғы президенті М.С.Горбачев тоқтата алмады. Тамыз бүлігінен кейін М.С.Горбачев Қауіпсіздік Кеңесі мүшелігіне Н.Ә.Назарбаевты қосады. Енді вице-президенттікке кімді ұсынамыз деген сұрақ туғанда тағы Назарбаев аты аталады Г.Х.Шахназаров та (ол кезде-КСРО Жоғарғы Кеңесінің депутаты, заңгер ғалым-авт) қазақ басшысын барынша қолдайды: «Назарбаев-оптимальный выбор. Человек энергичный, не будет довеском, в политическом плане крупная фигура. Страна у нас евроазиатская» [13,214].

Саяси қайраткерлердің портретін жасаудың шебері, ресейлік зерттеуші Л.М.Млечин сол күрделі кезеңде Қазақстан басшысы Н.Ә.Назарбаевтың М.С.Горбачевті ауыстырып КСРО-ның Президенті болу мүмкіндігі де болғанын жазады. Л.Млечиннің жазуы бойынша М.С.Горбачевтің өзі КСРО тарайтын қарсаңда маңызды мәселелер бойынша Н.Ә.Назарбаевпен жиі ақылдасып, оны вице-президенттікке немесе премьер-министрлікке қызметке ертерек қоймағанына өкінген көрінеді [13,215].

Ұлыбританияның белгілі жазушысы, әрі қоғам қайраткері Джонатан Айткен ағылшын тілінде жарық көрген «Нұрсұлтан Назарбаев және Қазақстанның қарышты қадамы» атты кітабында: «Іс жүзінде Назарбаев Кеңес Одағын сақтап қалу үшін бәрін де істеді, бірақ ол КСРО атауын Егеменді Республикалардың Ерікті Одағы деп өзгерте отырып, мүлде жаңа нысанда сақтауға тырысты. Ол Қазақстан мен басқа республикалардың өз тәуелсіздігіне деген құқығын барынша қызу қуаттады»-деп пайымдайды [113,162]. Бірақ Н.Ә.Назарбаевқа Кеңес Одағының басшысы болуы тағдыры жазбапты. Саяси оқиғалар күрт өзгерістерге ұшырап жатты. Украина, Белорусия және Ресей Федерациясы сияқты славян мемлекеті басшылары (Кравчук, Шушкевич, Ельцин-авт) 1991 жылы 8 желтоқсанда Беловежьедегі (Минск қаласы маңындағы республика басшылығының резиденциясы-авт) кездесу

өткізіп, үш республика атынан КСРО-ның таратылғаны және ТМД жариялағаны туралы құжатқа қол қояды. Славян республикаларының басшылары Н.Ә.Назарбаевқа Беловежьеге келіп осы құжатқа қол қоюға шақырады. Қазақстан басшысы бұл ұсыныстан бас тартады. Өйткені көршілес, туысқан республикалар шақырылмады және бұл одақ славян мен мұсылман республикалары арасында түсінбестік туғызар еді. Бұл оқиға Орталық Азия республикалары тарапынан оған қарама-қарсы шара ретінде «Түркістан конфедерациясын» құру туралы ұсынысты туғызды.

Қазақстан басшысы «Назарбаев енді мұсылман блогын құруға кіріседі» деген қаңқу сөзге жол бермес үшін шұғыл түрде Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Түркіменстан және Тәжікстан басшыларының (Н.Назарбаев, И.Каримов, А.Ақаев, С.Ниязов, Р.Нәбиев-авт) кездесуін Ашхабад қаласында өткізуді ұсынады. Ол Орталық Азия республикалары басшыларының Ашхабадтағы кездесуінде бұндай қадамның қауіпті және апатқа апаруы мүмкін екендігін дәлелдеп тиімді шешім қабылдауға ықпал етті. Бес республика басшыларының бірауыздан мақұлдаған мәлімдемесінде ТМД құру барысында кеңестік кеңістіктегі республикалардың құқықтық теңдігі сақталуы және жаңа одақтың тең дәрежелі құрылтайшысы болатыны туралы мәселе қадап айтылды.

Қазақстан Президенті енді РФ, Украина және Белоруссия басшыларына славян және мұсылман республикалары болып екі одаққа бөліну қауіпті тайталасқа ұрындыруы мүмкіндіген дәлелдеп мәселені бірлесіп талқылау үшін Алматыда кездесуге шақырды. Сөйтіп Қазақстан Президентінің күш-жігері нәтижесінде 1991 жылы 21 желтоқсанда құлаған КСРО-ның 11 республикасының басшылары ТМД құру туралы хаттамаға қол қойды. Бұл оқиғаға әлемдік қауымдастық оң баға берді. Француздың «Фигаро» газеті «Назарбаевтың көрегендігі арқасында түйықтан шығар жол табылды» деп бағалады. КСРО-ның құлауын тарихтың заңды үдерісі және алып империяның ыдырауымен одан бөлінген республикалардың іргетасы азаматтарының қалыпты өмір сүруін қамтамасыз ететін тұрақты экономика деп ұғынған және олардың әлемдік қауымдастыққа кірігіп өмір сүруі қажеттігін және мүмкіндігін ескеріп Н.Ә.Назарбаев «Тарихтың көрсеткеніндей, империялардың ыдырауында объективтік сипат бар. Алайда, дүниежүзілік бірлестіктің интеграциясын тереңдете түсуге кедергі жасауға тырысу тарихтың дөңгелегін кері айналдыруға әрекет жасаумен пара-пар»-деп пайымдады [7,52].

Түйіндей айтқанда КСРО-ның құлауы әлемнің дамуына зор әсер еткен XX ғасырдағы ең маңызды оқиғалардың бірі. Н.Ә.Назарбаев осы тарихи сәттерде өзін КСРО аталған мемлекетті тип-типыл қылып жоюшы емес, демократиялық негізде жаңарған одақ құру жолында дәйекті күрескер ретінде танылды. Сөйтіп соңғы сәтке дейін осы позициясында тұрып, КСРО-ның қантөгіссіз бейбіт жолмен тарауына және ТМД құрылуына лайықты үлесін қосты.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 Назарбаев Н.Ә. Ғасырлар тоғысында. –Алматы: Өнер, 1996. -272 бет.
- 2 Аяған Б.Ғ., Әбжанов Х.М., Махат Д.А. Қазіргі Қазақстан тарихы. ЖОО арналған оқулық. –Алматы: Раритет. 2010. -448 бет.
- 3 Сұлтанов Қ. Елбасы және Қазақ мемлекеттігі. –Алматы: «Баспагерлер, полиграфистер және кітап таратушылар Ассоциациясы», 2015. -488 бет.
- 4 Независимый Казахстан и Лидер Нации. Под ред. Аягана Б.Г.-Алматы: Раритет, 2010. -392 с.
- 5 Видова О.И. Нұрсұлтан Назарбаев: Азаматтың, саясаткердің тұлғасы / Орыс тілінен аударған т.ғ.д. Ғ.М.Қарасаев. –Өскемен: Рекламный Дайджест, 2007. -376 бет.
- 6 Нұрсұлтан Назарбаев: Елмен сырласу. 1 том. –Астана: «Күлтегін» баспасы, 2008. -280 бет.
- 7 Нұрсұлтан Назарбаев: Елмен сырласу. 3-том. –Астана: «Күлтегін» баспасы, 2008. -236 бет
- 8 Нұрсұлтан Назарбаев: Елмен сырласу. 2- том. –Астана: «Күлтегін» баспасы, 2009. -256 бет
- 9 Новейшая история России. Учебное пособие. М.: ТК Велби. Издательство Проспект. 2008. -208 с.
- 10 Аяган Б., Ауанасова А. Нұрсұлтан Назарбаев: Человек у власти –Алматы: «Литера-М». 2015. -376 с.
- 11 Джонатан Айткен. Нұрсұлтан Назарбаев және Қазақстанның қарышты қадамы. Қаз. М., Издательство «Художественная литература». 2010, -370 бет
- 12 Валовой Д. Кремлевский тупик и Назарбаев. Очерки и размышления. Москва: Молодая гвардия. 1993. -191 с.
- 13 Млечин Л.М. Назарбаев. Групповой портрет с президентом. / Л.М.Млечин. -М.: Восток-Запад, 2010. -344 с.